

”Inställt tillsvidare” - Diakonernas arbete att hitta nya vägar ut under covid-19-pandemin

Kristofer Hansson

Kristofer Hansson, lektor i socialt arbete och docent i etnologi, Institutionen för socialt arbete, Malmö universitet. E-post: kristofer.hansson@mau.se

Artikeln undersöker hur diakoner inom kyrkan kom att få en central roll i att snabbt omstrukturera kyrkans arbete för att möta den grupp som också skulle komma att bli den mest utsatta gruppen i covid-19-pandemin, nämligen de äldre. Genom intervjuer med fyra diakoner under våren 2020 analyseras hur de på ett mycket självständigt sätt ställde om sitt arbete utifrån de riktlinjer som kom. På detta sätt kunde de hantera covid-19-pandemin som ett ”heterogent element” och fortsätta erbjuda stöd och omsorg till de grupper som vänder sig till kyrkan. I artikeln argumenteras för att denna omställning byggde på att diakonerna redan innan pandemin såg sig och kyrkan som ett skyddsnet i kris och oro, när övriga samhället stänger ner eller inte lyckas erbjuda stöd till sårbara grupper.

The article examines how deacons within the Church came to play a central role in quickly restructuring the Church work to meet the group that would also become the most vulnerable group in the covid-19 pandemic, namely the elderly. Through interviews with four deacons in the spring of 2020, it is analyzed how the deacons in a very independent way changed their work based on the guidelines that came. In this way, they were able to handle the covid-19 pandemic as a “heterogeneous element” and continue to offer support and care to the groups that turn to the Church. The article argues that this change was based on the fact that even before the pandemic, the deacons saw themselves and the Church as a safety net in times of crisis, when the rest of society shuts down or fails to offer their support to vulnerable groups.

Under covid-19-pandemin våren 2020 kom kyrkans besökare att mötas av att den verksamhet som tidigare erbjudits nu var inställd. Kyrkorna valde att följa Folkhälsomyndighetens riktlinjer vilket innebar att delar av deras verksamhet ställdes in. De kunde gälla Gudstjänster, andakt, enklare mötesträffar med en kopp kaffe, föredrag, sånguppträdanden, utflykter med mera. Detta kom att drabba alla kyrkans besökare men framför allt kom det att drabba de äldre. Det som tidigare hade varit en självklar mötesplats för en grupp äldre människor med få sociala kontakter försvann från en dag till en annan. Istället kunde de mötas av att vårens program var överklustrat med en pappersremsa med en ilskan gul bakgrund och som med text i rött förkunnade ”Inställt tills vidare”.

När det svenska välfärdssamhället har genomgått stora förändringar och den offentliga sektorn kommit att dra bort många av sina mer sociala verksamheter för de äldre, har kyrkan fått en annan roll på många platser i samhället (Stenow 2009). Det har inneburit att inte bara de verksamheter som definieras som civilsamhället kommit att få en förnyad roll i samhället, utan möjligen har också det sociala arbetet i kyrkan fått en mer aktualiserad roll. Under covid-19-pandemin blev kyrkans diakonala arbete snabbt synligt när kyrkorna ställde om eller ställde in sina verksamheter. Under kort tid försvann initialt många av de sociala sammanhang som var självklara för bland annat de äldre. I denna artikel undersöks hur diakonerna tillsammans med kyrkans övriga arbetslag – bestående av präster, pedagoger och musiker – kom att få en central roll inom civilsamhället i att omstrukturera sitt diakonala arbete för att kunna möta den grupp som också skulle komma att bli den mest utsatta gruppen i pandemin, nämligen de äldre.

Att studera covid-19-pandemin

Forskningsfältet ”framväxande smittsamma sjukdomar” (på engelska ”emerging infectious disease”) har väckt samhällsvetenskapens intresse då det är tydligt att virus och bakterier inte bara är biologi utan starkt påverkad av sociala och kulturella faktorer (Satcher 1995; Treichler 1999; Washer 2004, 2010). Coronaviruset (SARS-CoV-2) som orsakar sjukdomen covid-19 är inget undantag. Exempel på detta har varit människors olika upplevelser av detta hot och hur man individuellt föreställer sig att viruset ska påverka en själv, ens närmaste eller den värld man lever i. Till stor del har det handlat om hur individen uppfattar riskerna av att bli smittad av coronaviruset (Beck 2012). På detta sätt påverkas också civilsamhällets olika verksamheter av att förhålla sig till och agera i relation till att smittan sprids i samhället, de måste förhålla sig till immunologisk kunskap om virusets spridning (jfr Brown 2019; Hansson, Lenander & Loodin 2021).

För att fånga förändringen pandemin förde med sig under våren 2020 har detta forskningsprojekt på nära håll följt tre olika verksamheter inom civilsamhället för att undersöka hur dessa ställde om för att kunna fortsätta sin verksam-

het. Sammanlagt har 14 personer intervjuats vid minst två tillfällen. I analysen för artikeln har de erfarenheter som fyra diakoner delat med sig av i sammanlagt åtta intervjuer lyfts fram. Diakonerna är anställda i Svenska kyrkan vid fyra olika församlingar i södra Sverige.¹ Dessa personer har från mars 2020 följts kontinuerligt genom telefonintervjuer samt insamlande av interna dokument. Empirin och metoden ska här kort beskrivas närmare för att tydliggöra hur forskningen kan agera snabbt för att därigenom samla in viktig kunskap om hur lokala verksamheter förhåller sig till sådana fenomen som ”framväxande smittsamma sjukdomar”. Samtidigt är detta empiri som kan säga något om vilken betydelse civilsamhället i allmänhet har, och diakonerna i synnerhet, i det svenska välfärdssamhället.

Samtliga intervjuer är gjorda på telefon och varar mellan 10 till 20 minuter. Det är korta intervjuer med målsättning att fånga en ögonblicksbild av händelseutvecklingen av den framväxande pandemin. Samma frågelista har använts till samtliga intervjuer och frågor relevanta för denna artikel har varit: Hur har din senaste arbetstid påverkats av händelser relaterade till covid-19-pandemin? Vilka beslut har tagits av chef, ledningsgrupp eller liknande som är relaterat till covid-19-pandemin? Har mötet med besökare påverkats av de händelser eller beslut vi pratat om? Finns det några besökare som ni upplever har tappats bort i verksamheten? Samtliga intervjupersoner har också följts upp med en andra intervju mellan tre till fyra veckor senare och då har samma frågor ställts. Syftet har varit att komplettera ögonblicksbilderna med ett perspektiv som försöker fånga hur arbetet förändras vecka för vecka i relation till utvecklingen. De intervjuade har också blivit tillfrågade om de kan tänka sig att skicka in interna dokument relaterade till de beslut som tagits kring pandemin. Ett antal sådana dokument har inkommit från två av de intervjuade personerna och utgör därmed också en del av empirin. Artikelns analys ska börja i ett sådant dokument.

Civilsamhället ställer om

I ett av de dokument som skickades ut av kyrkoherde och kyrkorådets ordförande i en större stad i södra Sverige knappt två veckor in i mars 2020 ges en

1. Insamlingen ingår i det större forskningsprojektet ”Det sociala arbetet satt under press: de sociala, kulturella och organisatoriska effekterna av covid-19 på kommuners välfärdsstrukturer samt civilsamhället organisationer” vid Institutionen för socialt arbete, Malmö universitet. Även om denna artikel bygger på en relativt liten materialinsamling, finns det med andra ord en större empiri som analysen vilar mot. Undersökningen är pågående och de resultat som här presenteras kan komma att utvecklas efterhand som covid-19-pandemin fortgår. Etikprövningsmyndigheten har utifrån vår ansökan till dem bedömt att detta projekt inte behöver genomgå en etikprövning (Dnr 2020-01533). Redovisningen av empirin i artikeln är anonymiserad. Jag vill också rikta ett stort tack till de externa granskarna för givande kommentarer och till en av diakonerna och dennes församling som kom med mycket värdefulla kommentarer på artikeln.

mängd olika riktlinjer för hur verksamheten ska begränsas. I relation till de äldre på äldreboende kom följande riktlinje: ”Ha beredskap för att ställa in eller begränsa andakter på äldreboende”. I övrigt var riktlinjerna fokuserade på de begränsningar verksamheterna skulle göra omgående eller vara i beredskap att göra om utvecklingen av pandemin förändrades. Ingen information gavs om alternativ för att fortsätta verksamheten i andra former. Riktlinjerna kan betraktas som ett första tecken på hur en organisation förhåller sig till covid-19-pandemin och hur detta immunitära fenomen snabbt blev ett *heterogent element* inom civilsamhällets verksamheter (Fox & Alldred 2019).² Ett heterogent element betraktas i denna artikel som en ny händelse eller ett nytt tillstånd som utvecklas väldigt oförutsägbart och blir något en organisation måste förhålla sig till. Inom fältet *Science and Technology Studies* (STS) betraktas dessa element som grunden för att ”wicked problems” i en verksamhet uppstår (McConnell 2017). ”Wicked problems” är av sådan art att verksamheten inte alltid har ett direkt svar på hur de ska lösas, och skulle helst inte vilja befatta sig med problemet/problemen alls, men nu är de en realitet och det går inte att blunda eller bortse från dem. Samtidigt är de problem som oavsett hur organisationen gör så finns det inte en direkt och enkel lösning, utan snarare måste verksamheten och dess representanter lära sig att leva med och hantera dessa. Två veckor in i mars var det uppenbart att kyrkoherde och kyrkorådets ordförande inte hade någon direkt lösning på hur civilsamhällets stödfunktioner, i form av kyrkans diakonala arbete, skulle fortsätta med sin kärnverksamhet. Genom att fokusera på diakonernas arbete under våren, i relation till den kyrkliga verksamheten, finns det möjlighet att närmare undersöka hur diakonerna hanterade ”covid-19-pandemin” som ett heterogent element och därmed också försökte innovativt hitta vägar ut för att upprätthålla kyrkans diakonala arbete.

Att agera

Även om kyrkans många verksamheter relativt omgående blev inställda under marsmånad 2020, kom de fyra diakoner som intervjuats att agera utifrån att deras verksamheter skulle fortsätta för att upprätthålla civilsamhällets stödfunktioner, om än i annan form. Att ställa in kom för många att snarare handla om att ställa om. I intervjuer med diakonerna poängterade de den förändring av deras verksamhet som utgick från riktlinjer de fått från ledningsgrupper. Pia,

2. Vad som ska definieras som ett heterogent element är en öppen forskningsfråga, men i denna artikel väljer jag att definiera det brett som det framväxande smittsamma coronaviruset (SARS-CoV-2) som orsakar sjukdomen covid-19 (jfr Washer 2010). Definitionen har sin grund i hur det moderna samhället förhåller sig till hot, risk och riskprevention (Beck 2012), i relation till ett immunitärt fenomen som till exempel ett potentiellt dödligt virus (Martin 1994; Lundgren 2015; Brown 2019; Hansson, Lenander & Loodin 2021).

som är diakon i en större stad, intervjuades i mitten av mars och hon poängterade: ”Vi har stängt ner alla mötesgrupper mot äldre, för de är riskgruppen man ska tänka extra mycket på.” Kvar hade kyrkan nu diakonmottagningen som var öppen några dagar i veckan samt pastorsexpeditionen. I början av april intervjuades Sandra, också hon diakon i en större stad. Hon gav liknande erfarenheter av vad som under mars månad hade hänt med det arbete hon traditionellt utförde: ”Sen kan jag inte besöka äldre, framför allt de som bor på äldreboende. Jag avstod nog redan innan rekommendationerna kom, det kändes inte bra att gå dit.” Hon kom i intervjun att poängtera något som går igen i många av de intervjuerna som gjordes under våren, nämligen hur covid-19-pandemin kom att påverka alla delar av verksamheten: ”Det har påverkat mycket, allt handlar om corona på ett eller annat sätt.”

Att stänga ner delar av verksamheten under så kort tid var problematiskt på många sätt och innebar att en stor del av diakonernas arbete att skapa sociala möten och gemenskaper påverkades. I intervjun lyfter Pia denna problematik: ”Det handlar mycket om sociala möten. Individuellt och i grupp skapa sociala mötesplatser. Vi har helt enkelt fått stänga ner de flesta mötesplatser.” Så samtidigt som utvecklingen av pandemin nu snabbt förändrade verksamheterna, både genom de riktlinjer som kom och genom de beslut som diakonerna och deras verksamheter tog, började man också aktivt arbeta för att hitta nya former för möten. Det var helt enkelt inget alternativ att stänga ner verksamheten helt, utan snarare såg diakonerna att deras verksamhet behövdes, kanske mer än någonsin. Pia säger i intervjun: ”Att stänga ner helt kan för en del bli väldigt, väldigt tufft, så vi har öppet så långt det går helt enkelt.”

Vad som framgår i de fyra intervjuerna är diakonernas, tillsammans med kyrkans övriga arbetslag, snabba agerande och hur de inte bara anpassade kyrkans verksamheter för att kunna upprätthålla dess stödfunktioner, utan att de också agerade på områden som låg utanför deras kärnverksamhet. Covid-19-pandemin som ett ”wicked problem” i verksamheten verkar helt enkelt ha hanterats utifrån att kyrkans diakonala arbete kunde anpassas i relation till de riktlinjer som kom. Det var fortfarande så att det var ett problem som inte försvann, men istället för att stänga ner lyfter diakonerna fram kyrkans roll i kristider och som en del av civilsamhällets skyddsnet för sårbara grupper. Hur motiverade diakonerna detta snabba agerande?

Att motivera

I intervjuerna med diakonerna kom de att på olika sätt motivera varför det var så nödvändigt att kyrkans diakonala arbete skulle finna nya vägar ut under covid-19-pandemin. Till viss del är dessa resonemang uppkomna i intervjusituationen, diakonerna motiverade sitt agerande för mig som forskare när jag ringde

dem på våren. Samtidigt är det motiveringar som säger något om hur de ser på sitt sociala arbete inom just denna civilsamhällesverksamhet, det ger en förståelse för hur enskilda individer förhåller sig till pandemin som ett heterogent element inom den egna verksamheten. I ett mindre samhälle jobbar Ingela som diakon och hon intervjuas först i slutet av april. För henne kom det att handla om att finnas på plats som diakon för de som sökte tröst, hon säger: ”Folk mår så dåligt av det så vi måste erbjuda något.” Detta är en motivering som också vägledde henne att försöka hitta andra sätt att nå människor när kyrkan inte kunde ha öppet som vanligt och bjuda in människor för samling. Framför allt menade hon, liksom de andra diakonerna som intervjuades, att situationen skapade ett tomrum där de inte bara kunde sitta och vänta på att människor skulle höra av sig. En lösning för Ingela var att gå ner till centrum i den byn där hon är verksam för att på så sätt träffa människor spontant. Hon säger: ”Jag ska börja och gå ner i byn, bara ta en promenad, så många som jag träffar. Det är många goda samtal på lagom avstånd.”

Också Pia motiverade sitt arbete och betydelsen av att hitta andra former för att nå ut i samhället. Hon menade att kyrkan måste vara kvar när mycket annat i samhället stänger ner: ”Man måste kunna komma någonstans med den oro som vi har och bär på, och kyrkan jobbar med att vara just en öppen plats och kunna mötas i krisen. Då fungerar det inte att bara stänga ner.” Kyrkans verksamhet betraktas här av Pia som samhällets sista utpost i tider av kris, ett uppdrag som har lång tradition inom kyrkan och som också regleras i kyrkoordningen.³ Detta förhållningssätt kom också att lyftas fram på Svenska kyrkans hemsida: ”I tider av oro och kris kan vi behöva mötas och få stöd och hjälp av varandra i ännu större omfattning än vanligt. Därför ställer Svenska kyrkan inte in – vi ställer om!”⁴ Samtidigt vill jag argumentera för att kyrkans diakonala arbete också kan betraktas som ett skydds nät som finns kvar när välfärdssamhället inte längre är lika närvarande eller när de marknadslösningar som är tänkt att erbjuda vård och omsorg inte längre gör det utifrån de nya förutsättningarna som råder. Diakonens arbete kan här sägas stå i kontrast till de förändringar det svenska välfärdssamhället genomgått de senaste årtionden och där sårbara grupper i samhället riskerar hamna utanför olika offentliga skydds nät när dessa stänger ner eller kraftigt reducerar sin verksamhet vid kriser. Pias motivering kan förstås som ett tydliggörande av kyrkans diakonala arbete vid tider av kris, men det är samtidigt en problematisering av den nya situation som hotet från coronaviruset skapade under våren 2020. Som Pia poängterar i anslutning till citatet ”måste man också tänka säkerhet”, det gällde både hennes egen säkerhet och de som fick hennes stöd.

3. Se Begravningslag 8 kap 3 § och Kulturmiljölag 4 kap 15a §.

4. <https://www.svenskakyrkan.se/corona> (nedladdat 2020-10-19).

På detta sätt motiverade diakonerna sitt förnyade arbete och vikten av att inte bara fortsätta det sociala arbetet utan att också initiera det på nya, och ibland säkrare, arenor. Det var en förändring som skede över en ganska kort tid, mer eller mindre under några veckor i mars, och där det som från början var svårhanterliga heterogena elementet i verksamheten istället blev element som man arbetar för att motverka på olika sätt. En möjlig förklaring till att diakonerna var så snabba i denna omställning är att det redan innan pandemin fanns en tradition inom kyrkan att finnas närvarande vid kriser, att de helt enkelt inte blev tagna på sängen utan snarare såg att de i sin profession hade en roll att fylla. Covid-19-pandemin sett som ett ”wicked problem” blir därmed inte något som skapar orörlighet och vanmakt, utan snarare handlingskraft och en vilja att *ställa om* för att möta de sociala problem som kvarstår eller de nya problem som uppstår vid en kris i samhället.

Att ställa om

Sara är diakon i en större stad i södra Sverige och när riktlinjerna om att stänga ner sammankomster kom försvann också många av de arbetsuppgifter som hon tidigare hade haft. Intervju med henne är gjord i maj och blir på så sätt mer retrospektiv där hon blickar tillbaka och minns vad som hände under våren. Detta kan jämföras med intervjuerna av de andra diakonerna som snarare är intervjuade första gången när allt fortfarande är oklart och de inte riktigt har en klar plan för vad de ska göra. Sara säger: ”Plötsligt fick vi inte så mycket att göra och istället har vi ändrat fokus och jobbat för att ha vår ena kyrka öppen dagtid.” Samtidigt som omställningen upplevdes som plötslig kunde det ta tid innan den nya verksamheten kom igång (Czarniawska 2019). För Saras del innebar det att istället vara aktivt närvarande i en av stadens kyrkor, som man bestämde skulle vara öppen. Till en början märkte hon inte av att något förändrades: ”De första veckorna var det ganska tyst, det var ett fåtal som kom in och tände ljus. När vi sen uppmärksammade att här är öppen, har sen fler och fler människor hittat hit.” Även om beslutet att stänga ner kan upplevas som plötsligt var det andra processer som påverkade verksamheten och som var långsammare. Samtidigt berättar Sara att de människor som började komma till kyrkan senare under våren också sökte sig dit för stöd: ”Då har de uttryckt sin oro, de har uttryckt att de känner sig ensamma.”

Också Ingela berättar om hur de var snabba med att ställa om tidigt i pandemin för att trygga äldres säkerhet. Hon säger: ”När vi fick reda på det var vi rätt snabba med att ta kontakt med kommunen, för just det här med inköps-hjälp.” Detta var en stödfunktion som den kommun hon är verksam i inte själv initierade, utan det var snarare civilsamhällets olika verksamheter som tidigt mobiliserade sina krafter för att kunna möta behovet av handling till bland

annat äldre. Genom de äldre som nu ringde kommunen för hjälp, kunde de bli hänvisade till kyrkan och diakonerna som planerade och organiserade denna insats. Ingela berättar i intervjun att kommunen var nöjda med att kyrkan var snabba att erbjuda detta, samtidigt som det visar hur kyrkan hade förmåga att snabbt hantera inte bara det heterogena elementet i sin egen verksamhet, utan också i det lokala samhället. Det fanns en beredskap som snabbt kunde komma kommunens invånare till godo. Också Sandra poängterade i den första intervjun med henne att de arbetade med liknande insatser: ”Vi erbjuder handling till äldre människor, det har mitt arbete styrts om emot rätt mycket.”

Det fanns också en del perspektiv i denna omställning som inte var tydliga vid den första intervjun men som kom upp när den andra intervjun gjordes några veckor senare (jfr Czarniawska 2019). För att hitta ett alternativ till sammankomster i kyrkans lokaler valde många diakoner att ringa runt till de äldre som de hade telefonnumret till för att höra hur de hade det och hur de mätte. I den andra intervjun med Sandra i slutet av april poängterar hon just denna aktivitet: ”Jag är också mer aktiv, nu går ju tiden och det var länge sen man hörde av och träffade folk, så nu ringer jag och kollar hur de har det.” Men detta förde också med sig ett problem, hur skulle diakonerna förhålla sig till de äldre som normalt brukade besöka verksamheten men som kyrkan saknade telefonnummer till? Pia lyfte i intervjun fram dessa individer som en extra sårbar grupp: ”De blir en riskgrupp som vi inte kan nå.”

Att ställa om kom att handla om att hitta nya aktiviteter inom verksamheten där diakonerna, tillsammans med kyrkans övriga arbetslag, kunde erbjuda de tjänster som de tidigare hade haft inom kyrkans olika sammankomster. Med covid-19-pandemin skapade också nya behov där en första analys verkar peka på att det var främst civilsamhället som hade kapacitet att snabbt ställa om och erbjuda dessa tjänster. I de intervjuer som gjorts i denna studie har bland annat hemleverans av mat kommit upp som en sådan tjänst samt att diakonerna aktivt började ringa runt och pratar med enskilda äldre som riskerade att bli lämnade ensamma på grund av isolering i hemmet.

Avslutning

I denna studie undersöks hur diakonen, som en av civilsamhällets nyckelpersoner, kom att arbeta under covid-19-pandemin våren 2020 för att hitta nya vägar ut i samhället. Analysens huvudtema är att förstå hur ett heterogent element som pandemin hanterades och hur diakonerna kom att motivera sin verksamhet i en tid av oro och kris. Ett centralt perspektiv är att de riktlinjer som diakonerna fick att förhålla sig till i början av pandemin inte verkar ha gett stöd för hur verksamheten skulle omformas, utan att det snarare var diakonerna, i samråd med kyrkans övriga arbetslag, som drev på detta förändringsarbete. Det verkar

helt enkelt ha funnits ett innovativt aktörskap som förenar de intervjuade diakonerna. En del av detta aktörskap kan kopplas till en lång tradition inom kyrkan och dess roll vid samhällskriser. Detta kom bland annat att resultera i att alla fyra diakoner som intervjuats aktivt arbetade, på ett tidigt stadium av pandemin, för att fylla tomrummet av socialt stöd för bland annat äldre. Men det var också ett handlande som krävde delvis nya lösningar eftersom rädslan för smitta skapade en ny situation. De händelser som skedde våren 2020 kan därför sägas stödja tesen att kyrkan och diakonerna är en av de aktörer inom civilsamhället som snabbt och kreativt trätt fram som ett stöd för sårbara grupper i samhället.

Referenser

- Beck, U. (2012/1986). *Risksambället: På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Brown, N. (2019). *Life: A Biopolitics of Immunity*. London: Palgrave Macmillan.
- Czarniawska, B. (2019). Local Translations of Operational Risk. I: Gephart, R., Miller, C. & Svedberg Helgesson, K. (red.). *The Routledge companion to Risk, Crisis and Emergency Management*. New York: Routledge. Routledge.
- Fox, N. J. & Alldred, P. (2019). New Materialism. I: Atkinson, P., Delamont, S., Williams, R., Cernat, A. & Sakshaug, J. (red.). *SAGE Research Methods Foundations*. London: SAGE Publications Ltd.
- Hansson, K. Lenander, C. & Loodin, H. (2021). Introduktion: Bakterier och virus i en ny tid. I: Hansson, K. Lenander, C. & Loodin, H. (red.). *Att leva med bakterier: Möjligheter till ett levbart immunitärt liv*. Lund: Pufendorfinstitutet, Lunds universitetet.
- Lundgren, B. (2015). The Common Cold, Influenza, and Immunity in Post-pandemictimes: Lay Representations of Self and Other Among Older People in Sweden, *Health, Culture and Society*, 8(2), 46-59. <https://doi.org/10.5195/hcs.2015.200>
- Martin, E. (1994). *Flexible Bodies: Tracking Immunity in American Culture from the Days of Polio to the Age of AIDS*. Boston: Beacon Press.
- McConnell, A. (2017). Rethinking Wicked Problems as Political Problems and Policy Problems. *Policy & Politics* 46(1), 165-180. <https://doi.org/10.1332/030557317X15072085902640>
- Stenow, H. (2009). Förändringar i samhälle och kyrka. I: Hjalmarsson, E. (red.). *Nya möjligheter: Svenska kyrkans sociala roll i 2000-talets Sverige*. Stockholm: Sensus. www.diakoni.nu/wp-content/uploads/2013/12/Nya-mojligheter-2009.pdf (2020-08-03)
- Satcher, D. (1995). Emerging Infections: Getting Ahead of the Curve. *Emerging Infectious Diseases*, 1(1), 1-6. <https://doi.org/10.3201/eid0101.950101>
- Treichler, P. (1999). *How to Have Theory in an Epidemic: Cultural Chronicles of AIDS*. Durham: Duke University Press.
- Washer, P. (2004). Representations of SARS in the UK Newspapers. *Social Science and Medicine*, 59(12), 2561-71. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2004.03.038>
- Washer, P. (2010). *Emerging Infectious Diseases and Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.